

OM JOURNALISTIKENS EXISTENTIELLA KRIS – BEHÖVS VERKLIGEN JOURNALISTER NÄR VEM VON HELST KAN BLI PUBLICIST?

Nutidens journalister ifrågasätts ofta: de är inte verkligt oberoende eftersom de är beroende av ägare och annonsörer. Kanske kan journalistik istället bedrivas bättre på nätet, där alla har möjlighet att bidra? **Kristoffer Holt** och **Michael Karlsson** diskuterar medborgarjournalistikens möjligheter och finner dem vara mycket begränsade och behäftade med stora problem.

Text: Kristoffer Holt och Michael Karlsson

Aldrig förr har journalister tagit så stor plats i offentligheten som i våra dagar. Exempel: Valrörelserna 2014 i Sverige präglades i större utsträckning än någonsin tidigare av en ohejdad journalistisk kommenteringslusta. Ett typiskt nyhetsinslag i tv eller radio innehåller ofta ett kort uttalande av någon politiker, följt av en lång diskussion med kanalens politiska kommentatorer. Klyftan mellan de politiska partierna och den röstberättigade allmänheten fylls till bredden av journalistisk analys, tyckande, reflekterande och debatt med andra journalister. Många har frågat sig om vi medborgare verkligen får en chans att fundera själva över vad politikerna egentligen menar innan en journalistisk expert har hunnit förklara det oss. Paradoxalt nog pågår samtidigt en annan utveckling – journalistiken befinner sig sedan cirka ett decennium tillbaka i en existentiell kris. Just nu pågår en fas som präglas av ett stort behov av att definiera vad en journalist egentligen är, varför de finns och vilken roll de förväntas spela i samhället. Anledningen är att den teknologiska utvecklingen, parallellt med stora ekonomiska svårigheter för många mediehus, skapat helt nya förutsättningar för en verksamhet som under decennier präglats av rutin och förutsägbarhet. Mitt i detta skeende dyker de sociala medierna upp, där bloggare och twittrare utan journalistisk skolning tävlar med de professionella journalisterna om att tycka och tänka – och inte minst att leverera nyheter.

Men vi backar bandet lite. I en inte alltför avlägsen dåtid fanns inga journalister. Istället fanns en brokig skara tidningsmedarbetare som enligt presshistoriken **Johan Jarlbrink** ofta beskrevs som "hopplösa förlorare, lögnaktiga, karaktärlösa och som samhällets bottenkrap". (Tänk **Struve** i **Strindbergs Röda Rummet**.) De var littera-

törer med författarambitioner eller dagskrivare som jagade knäck för att tjäna ihop till livets nödtorft och nästa krognota. Det skulle dröja ganska länge innan journalist blev en accepterad yrkeskategori med en tydligt definierad plats i samhällets kommunikationskretslopp. Under 1900-talet professionaliserades yrket successivt, en process som kanske inte nådde sin fullbordan förrän regelrätta journalistutbildningar startades, vilket i vissa länder, som till exempel Sverige, inte skedde förrän ganska sent (efter andra världskriget).

Sedan den moderna pressens födelse i Sverige (*Aftonbladet* grundades 1830) har pressens företrädare arbetat hårt för att lansera sig själva som ljusets riddarvakter, san-

nningens förkämpar och det moderna samhällets främsta inkarnationer av yttrandefrihetens och demokratins väsen – en bild som alltjämt uppbärs i jubileumsledare och festtal. I lite mindre högtidlig språkskrud formuleras det journalistiska idealet på dagens medieutbildningar mer som

Hur vet vi vilka intressen som ligger bakom de sidor som publicerar nyheter under namnet medborgarjournalistik?

ett samhälleligt uppdrag att informera om och granska makthavare för att bevaka publikens intressen och skapa förutsättningar för att upplysta medborgare ska kunna fatta informerade beslut i till exempel folkomröstningar och allmänna val. Vi har vant oss vid att journalistiken är outhärdlig för att vårt samhälle ska kunna fungera demokratiskt. Men nyhetsbranschen har också kritiserats för att stå i beroendeställning till bland annat ägare, källor och annonsörer, vilket utgör ett stort och ofrånkomligt hinder för att publicera nyheter utgående främst från medborgarnas behov. På senare år har också utvecklingen på flera fronter inneburit en tillbakagång för den professionella journalistiken, samtidigt som vi ser att nya mediala fenomen

vuxit fram som utmanar och till del även ifrågasätter den självklara roll som journalister vant sig vid att spela. Lön-samheten är en ständig källa till oro inom mediebranschen. Nyutgiven forskning (av till exempel **Christer Clerwall**) visar att en del journalistiskt arbete kan ersättas med robotar utan att publiken märker någon skillnad. Inte minst har de senaste åren präglats av en debatt kring medborgarskapet innehåll och hur detta kan komplettera eller rentav ersätta journalisterna. Frågan brinner inom såväl journalistkåren som det omkringliggande samhället: behövs journalisterna egentligen längre när vem som helst kan vara publicist?

I vårt hörn av världen, där de allra flesta har tillgång till både dator och internet, knyts stora förhoppningar till att medborgare ska börja producera och distribuera egna nyheter i och med att publiceringströskeln är så låg – alla kan starta en blogg eller en hemsida. En argumentationslinje utifrån detta, som varit framträdande inom forskningen det senaste decenniet, är att medborgarna skulle kunna göra ett bättre jobb än de traditionella medieföretagen då de, till skillnad från journalister, inte sitter i knäet på ägare, annonsörer eller samhällets elit. Med detta filter ur vägen kan dimridån skingras och riktiga och viktiga nyheter äntligen berättas. Man kan konstatera att medborgare producerar innehåll som aldrig förr på egna webbsidor, bloggar och olika sociala medier. Däremot kvarstår det ett antal frågor att reda ut: I vilken utsträckning har medborgare en uttalad ambition att producera journalistik snarare än vilken information som helst? Vilka resurser (tid, pengar, nätverk, teknologi etcetera) är det tänkbart att vanligt folk sätter in inom ramen för sådan verksamhet? Om en av den traditionella journalistikens brister är att den sitter i knäet på starka grupper i samhället är en viktig fråga om och i så fall hur medborgar- och traditionell journalistik skiljer sig åt. Och, relaterat

till detta, i vilken utsträckning kan den information som medborgarjournalistiken producerar fungera som substitut, alternativ eller komplement till traditionella nyheter? Ett ytterligare huvudbry i den digitala anonymitetens gyllene tidsålder: hur vet vi vilka intressen som ligger bakom de sidor som publicerar nyheter under namnet medborgarjournalistik?

Svaret på dessa frågor är, utifrån befintlig forskning, ganska pessimistiskt. Visserligen skiljer sig forskningsresultaten åt mellan olika forskare och länder men mot bakgrund av den systematiska empiriska forskningen så har journalistik producerad av medborgare ganska liten lyskraft. På två områden finns en stor potential för vanliga medborgare att göra skillnad. För det första kan de dokumentera händelseförlopp – polisbrutalitet, olyckor, missförhållanden – medan de inträffar, och för det andra kan de sprida dessa dokumentationer (och för all del annan information) väldigt snabbt och oförutsägbart både via digitala och traditionella medier. Detta gör det svårt för berörda aktörer att lägga locket på eller kontrollera informationsflödet. När det är frågan om vardagslunken i offentlig förvaltning eller mer komplexa frågor som inte gör sig särskilt bra grafiskt blir resultatet ett annat.

Är gemene man intresserad av att självmant och oavlönat bedriva journalistik? I korthet – nej. Även om det

finns några exempel på renodlad medborgarjournalistik så är dessa undantag snarare än regel. En studie vi utförde sökte systematiskt av alla svenska kommuner efter sajter som återkommande ägnade sig åt medborgarjournalistik och totalt hittades fyra. Av dessa var två renodlat lokala medan två bevakade större områden. Med andra ord har merparten av Sveriges kommuner inte någon organiserad medborgarjournalistik.

Om man studerar den medborgarjournalistik som faktiskt produceras, hur skiljer den sig från den traditionella journalistiken? Denna fråga kan i sin tur delas upp i två underfrågor: Vem får komma till tals? Vilka frågor skriver medborgarjournalister om och hur?

Om vi börjar med vem som får komma till tals visar vår forskning två saker. För det första skiljer sig inte nyhetsvärderingen nämnvärt mellan medborgar- och vanliga journalister. Man blir mer uppmärksamman om man tillhör en samhällselit som politiker, celebriteter eller företagsledare oavsett vilket mediet är. Alternativa nyhetssajter om-

intetgör således inte det sociala kapitalets eller den samhällselitens statusens betydelse ifråga om att få möjlighet att uttala sig. För det andra är det väldigt få individer som de facto bidrar till nyheter på medborgarjournalistsajter. Dessutom, vilket är minst lika viktigt, är det ofta representanter från politiska organisationer, företag eller traditionella medier som på olika sätt skapar innehållet som fyller även dessa kanaler.

Går vi vidare till vad medborgarna skriver om för ämnen och hur dessa gestaltas blir bilden inte heller särskilt positiv. En första observation är att mängden stoff är väldigt liten jämfört med traditionella medier – det kan ta månader eller till och med år innan man har fått ut lika många nyheter som en papperstidning får ut på en dag. Vidare använder medborgarjournalisterna sig av etablerade källor – företagsrepresentanter, medier, politiker, myndighetspersoner – i väldigt hög utsträckning och det är endast i undantagsfall som andra medborgare får uttala sig. De tre ämnen som det skrivs mest om är i tur och ordning ekonomi, nöje samt sport. Sannolikt beror ekonomins förstaplats antingen på att många av dessa nyheter är pressmeddelanden plankade rakt av eller på att det är företagen själva som skriver på sajterna.

En kritik som riktas mot de traditionella medierna är att de skriver för ytligt om komplexa ämnen och inte förmår att knyta an till pågående processer i samhället på ett för medborgarna meningsfullt sätt. Nyheterna som publiceras på medborgarjournalistsajter är inte bättre på detta och det som utmärker dem är istället en högre grad av känslomässighet och en tendens att skriva utifrån sin egen horisont. Slutligen kan det också konstateras att medborgarjournalistikens räckvidd, det vill säga hur många som

Medborgarjournalistsajterna utmärks av en högre grad av känslomässighet och en tendens att skriva utifrån sin egen horisont

tar del av den, är, även om det finns undantag, mycket begränsad. Fortfarande är det de traditionella medierna och några få andra stora organisationer som får lejonparten av trafiken på nätet.

Sammantaget är det en ganska deprimerande bild som tecknas av den svenska medborgarjournalistikens förmåga att ersätta eller ens komplettera den traditionella journalistiken. De är få; de har låg publiceringshastighet; de påminner väldigt mycket om traditionella medier när det gäller vilka som får komma till tals; de lägger fokus på ett fåtal inte särskilt samhällsrelevanta ämnen och landar någonstans långt under de traditionella mediernas redan kritiserade kvalitetsambitioner. Liknande slutsatser har även dragits i en större amerikansk studie.

Även om digitaliseringen har inneburit att många fler kan göra sina röster hörda, så är det orimligt att förvänta sig att vanligt folk ska kunna ersätta journalister. Den optimism som sprungit ur den teknologiskt möjliggjorda potentialen för medborgarjournalistik har ofta förbisett vanliga medbor-

gentligen ansvaret och möjligheten att tillhandahålla den information som medborgarna behöver för att fungera som samhällsmedlemmar? Lösningen på det problemet är inte, utifrån vår forskning, att lägga ansvaret i knäet på enskilda medborgare och hoppas på en självorganiserande kollektiv intelligens. Journalisterna är idag långt ifrån överflödiga. Istället behövs journalister mer än någonsin i en värld där det är enkelt för aktörer utan några som helst ambitioner att erbjuda sanningssträvande, rättvis, balanserad och ifrågasättande information att nå ut.

Journalistikens existentiella kris har i hög grad föranletts av frågan om hur man ska hitta en fungerande affärsmodell för journalistik i den digitala eran. Snarare än att utgå ifrån branschens vanskliga ekonomiska situation borde grundfrågan istället utgå ifrån medborgarnas behov av saklig information för att kunna ta ställning i samhällsfrågor. Hur skapar man en mediepolitik och ett mediasystem som underlättar detta? Det är en fråga som politiker och policymakare behöver sätta tänderna i.

Journalister behövs mer än någonsin i en värld där det är enkelt för aktörer utan några som helst ambitioner att erbjuda sanningssträvande information att nå ut

garnas bristande förmåga och motivation att verkligen ge sig in i det. Medborgarmediernas magra output måste ses i relation till att de opererar under andra villkor och omständigheter än traditionella medier. Därmed kan de inte heller sortera under samma ansvarighetssystem som vanliga nyhetsmedier. I sammanhanget är det också viktigt att inte förledas av epitetet medborgarjournalistik då det ger associationer till idealistiska individer som strävar efter det gemensamma goda när det är mer sannolikt att vacuumet efter den tillbakaträngda professionella journalistiken (särskilt på lokal nivå) fylls av organiserade intressen som företag, aktiver, partier och intresseorganisationer, snarare än individer som drivs av medborgerligt patos. Inom vissa kretsar ute på den extrema högerkanten hyllas exempelvis "alternativmedia" (i motsats till "gammelmedia") just som en kanal för dem som vill undkomma den politiska korrekthetens bojar.

Under de senaste 150 åren – hela den moderna epoken – har en kommersiell medieindustri organiserat journalistiken utan större politiska ingrepp, särskilt vad gäller tryckta medier. Inte förrän nu – i ljuset av framväxten av alternativa nyhetsproducenter och teknologisk innovation – börjar journalistikens roll och inflytande på allvar ifrågasättas och utmanas, både inifrån och utifrån. I ett scenario där journalistiken krymper är den stora frågan: vem har

ORDET: Kollektiv intelligens

Begreppet "collective intelligence" myntades av den franske internet-utopisten Pierre Lévy, och används frekvent för att beskriva fenomen som exempelvis Wikipedia, där styrkan ligger i att ett väldigt stort antal människor tillsammans bygger och utvecklar något som (enligt många) överträffar vad till exempel en liten skara experter skulle kunna åstadkomma.

VIDARE LÄSNING:

Olika aspekter av innehållet i den här artikeln behandlas utförligare i följande publikationer:

Karlsson, M., & Holt, K. (2014). Is anyone out there? Assessing Swedish citizen-generated community journalism. *Journalism Practice*, 8(2), 164–180.

Holt, K., & Karlsson, M. (2014). "Random acts of journalism?": How citizen journalists tell the news in Sweden. *New Media & Society*. Online first

Holt, K., & Karlsson, M. (2011). Edited Participation: Comparing Editorial Influence On Traditional and Participatory Online Newspapers In Sweden. *Javnost/The Public*, 18(2), 19–36.

Kristoffer Holt, lektor i medie- och kommunikationsvetenskap, Linnéuniversitetet

Michael Karlsson, professor i medie- och kommunikationsvetenskap, Karlstads universitet